

PROFILAKTIKA INSPEKTORINING BADANGA YENGIL SHIKAST YETKAZISH JINOYATINING MAXSUS PROFILAKTIK CHORA-TADBIRLARI

Tashtemirov Anvar Aliqulovich

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi, Ma'muriy huquq kafedrası dotsenti. E-mail:

anvartoshtemirov05031979@gmail.com.

Nematjonov Jasurbek Qaxramonjon o'g'li

IIV Akademiyasi 3-o'quv kursi, 318 guruh kursanti.

Annotatsiya: Ushbu maqolada profilaktika inspektorlari tomonidan badanga yengil shikast yetkazish jinoyatining oldini olish va unga qarshi kurashishda qo'llaniladigan maxsus profilaktik chora-tadbirlar ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Amaldagi qonunchilik normalari (xususan, Jinoyat kodeksining 109-moddasi va Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 52-moddasi) o'rtasidagi bog'liqlik hamda amaliyotda uchrayotgan muammolar o'rganilgan. Maqolada huquqbuzarliklar profilaktikasi samaradorligini oshirish bo'yicha ilmiy tavsiyalar va xulosalar bayon etilgan.

Kalit so'zlar: Profilaktika inspektori, badanga yengil shikast yetkazish, maxsus profilaktika, huquqbuzarliklar profilaktikasi, oilaviy-maishiy nizolar, himoya orderi.

Mamlakatimizda tinchlik va osoyishtalikni ta'minlashning mutlaqo yangi mexanizmlarini joriy etish, huquqbuzarlikni sodir etishga sabab bo'layotgan ijtimoiy-maishiy muammolarni ijtimoiy profilaktika choralari tizimi orqali hal etish hamda aholida shaxsiy xavfsizlik hissini shakllantirish borasida samarali chora-tadbirlar amalga oshirildi.

Mamlakatimizda huquqbuzarliklarning oldini olish yo'nalishida

10 dan ortiq qonun, 20 ga yaqin Prezident farmon va qarorlari hamda Vazirlar Mahkamasi va tegishli idoralarning bir qator normativ hujjatlari qabul qilinganligi, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026 yil 16 fevraldagi "Mamlakat taraqqiyotining 2030 yilgacha mo'ljallangan ustuvor yo'nalishlari doirasida islohotlarni izchil davom ettirish va yangi bosqichga olib chiqishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-21-son Farmonida qonun ustuvorligini ta'minlash va sud-huquq tizimidagi islohotlarni yanada izchi davom ettirish, jinoyatchilikka qarshi kurashish va huquqbuzarliklarning oldini olish tizimini takomillashtirish masalasiga e'tibor qaratilganligi ushbu vazifaning naqadar dolzarb ekanligidan dalolat beradi.

Ushbu farmon bilan belgilangan maqsadlardan biri, Konstitutsiya va qonunlarning ustuvorligini ta'minlash, inson huquq va erkinliklarining ishonchli himoya qilinishini ta'minlashni sud-huquq islohotlarining bosh mezoniga aylantirish etib belgilanganligi va uni amalga oshirish uchun esa:

- Jinoyat ishi yurituvida yarashuv institutidan foydalanish imkoniyatini 20 foizga oshirish,
- Sudlar hamda tergov organlari faoliyatida ayrim protsessual harakatlarni masofadan turib amalga oshirish imkoniyatlaridan foydalanish darajasini 50 foizga yetkazish,
- Kiberjinoyatlarning umumiy jinoyatchilikdagi ulushini 45 foizgacha kamaytirish,

- Yoshlar va ayollar tomonidan sodir etilayotgan oldini olish mumkin bo'lgan jinoyatlarni 3 foizgacha kamaytirish,

- Aholi kundalik hayotiga bevosita ta'sir qiluvchi sohalarida qabul qilingan jami 10 ta asosiy normativ-huquqiy hujjatlarni inson huquqlariga oid xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish,

- Har yili davlat organlari va huquqni muhofaza qiluvchi organlarning 300 nafar xodimlarini inson huquqlari bo'yicha maxsus malaka oshirish kurslari bilan qamrab olish masalalari ana shu maqsadlarni amalga oshirish ko'rsatkichlari sifatida belgilab olindi.

Jamiyatda qonun ustuvorligini ta'minlash va fuqarolarning hayoti, sog'lig'ini har qanday tajovuzlardan himoya qilish huquqni muhofaza qiluvchi organlarning eng birlamchi vazifasidir. Ayniqsa, mahalla miqyosida jinoyatchilikning oldini olishda ichki ishlar organlarining tayanch nuqtasi hisoblangan profilaktika inspektorlarining o'rni beqiyos.

Badanga yengil shikast yetkazish jinoyatlari ko'p hollarda oddiy oilaviy-maishiy kelishmovchiliklar, spirtli ichimliklar iste'mol qilish yoki o'zaro arziyasiz nizolar oqibatida kelib chiqadi. Agar ushbu harakatlar o'z vaqtida aniqlanmasa va profilaktika qilinmasa, ular keyinchalik og'irroq jinoyatlarga (badanga o'rtacha og'ir va og'ir shikast yetkazish, hatto qasddan odam o'ldirish) aylanib ketish xavfi juda yuqori. Shu bois, profilaktika inspektori tomonidan amalga oshiriladigan maxsus profilaktik chora-tadbirlar tizimini takomillashtirish bugungi kunda o'ta dolzarb masalalardan biridir.

Huquqbuzarliklar profilaktikasi nazariyasida chora-tadbirlar asosan uch turga bo'linadi: umumiy, maxsus va yakka tartibdagi profilaktika.

● Maxsus profilaktika – muayyan turdagi jinoyatlarning (bizning holatda badanga yengil shikast yetkazish) kelib chiqish sabablari va ularga imkon berayotgan shart-sharoitlarni maqsadli ravishda bartaraf etishga qaratilgan huquqiy, tashkiliy va uslubiy chora-tadbirlar majmuidir.

● Badanga yengil shikast yetkazish (kriminologik nuqtayi nazardan) – shaxsning sog'lig'i qisqa muddatga yomonlashuviga yoki umumiy mehnat qobiliyatining uncha uzoq bo'lmagan muddatga yo'qolishiga sabab bo'lgan, tajovuzkorlik xulq-atvori bilan xarakterlanuvchi qasddan sodir etiladigan qilmishdir.

Profilaktika inspektorining maxsus faoliyati subyektlar (nizokash oilalar, ilgari sudlanganlar, spirtli ichimlikka ruju qo'yganlar) bilan bevosita ishlash va ularga nisbatan qonuniy ta'sir choralarini qo'llash orqali namoyon bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida badanga yengil shikast yetkazish uchun javobgarlik differensiyalashgan (tabaqalashtirilgan) tartibda belgilangan.

● MJtK 52-moddasi (Engil tan jarohati yetkazish): Ushbu moddaga ko'ra, sog'liqning qisqa muddatga yomonlashuviga yoki mehnat qobiliyatining uncha uzoq bo'lmagan muddatga yo'qolishiga olib kelmagan qasddan yengil tan jarohati yetkazish ma'muriy javobgarlikka sabab bo'ladi.

● JK 109-moddasi (Qasddan badanga yengil shikast yetkazish): Sog'liqning qisqa muddatga yomonlashuviga yoki mehnat qobiliyatining uncha uzoq bo'lmagan muddatga yo'qolishiga olib kelgan shikast yetkazish (yoki bunday harakat ma'muriy jazo qo'llanilganidan keyin bir yil davomida takroran sodir etilsa) jinoiy javobgarlikni keltirib chiqaradi.

"Huquqbuzarliklar profilaktikasi to'g'risida"gi Qonunga muvofiq, profilaktika inspektori ushbu toifadagi qilmishlarni barvaqt aniqlash uchun quyidagi maxsus vakolatlardan foydalanadi:

1. Huquqbuzarlik sodir etishga moyil bo'lgan shaxslarni profilaktik hisobga olish.
2. Rasmiy ogohlantirish e'lon qilish.
3. Oilaviy-maishiy zo'ravonlik holatlarida jabrlanuvchiga "Himoya orderi" rasmiylashtirish.

Amaliyot va kriminologik tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, profilaktika inspektorlarining bu boradagi faoliyatida bir qator tizimli muammolar mavjud:

- Yashirinlik (Latentlik) darajasining yuqoriligi: Oilaviy-maishiy muhitda sodir etiladigan yengil tan jarohati yetkazish holatlari ko'pincha "oilaviy sir" yoki "andisha" sababli mahalladan tashqariga chiqmaydi. Fuqarolar ichki ishlarga faqat nizo oxirgi nuqtaga yetgandagina murojaat qilishadi.

- Profilaktika inspektorlarining ish hajmi yuqoriligi: Inspektorlarning qog'ozbozlik, turli hisobotlar va o'ziga tegishli bo'lmagan topshiriqlar bilan bandligi sababli, har bir nizoli oila yoki nizo o'choqlari bilan chuqur, individual profilaktik ishlashga vaqti yetishmaydi.

- Ekspertiza tayinlashdagi qiyinchiliklar: Tan jarohatining og'irlik darajasini aniqlash uchun sud-tibbiy ekspertizasi o'tkazilishi shart. Amaliyotda ekspertiza jarayonining cho'zilishi yoki jabrlanuvchining ruhan charchab, arizasidan voz kechishi natijasida huquqbuzar jazosiz qolmoqda. Bu esa uningda javobgarlikdan qutulib qolish ko'nikmasini shakllantiradi.

Holat: "X" mahallasida yashovchi fuqaro A. surunkali ravishda spirtli ichimliklar iste'mol qilib, turmush o'rtog'i B.ni muntazam ravishda urib kelgan. Qo'shnilar buni bilsada, aralashmagan. Profilaktika inspektori hududni lozim darajada o'rganmagani sababli fuqaro A. profilaktik nazoratga olingan emas. Navbatdagi janjal oqibatida fuqaro A. turmush o'rtog'iga og'ir tan jarohati yetkazib, JKning 104-moddasi bilan jinoiy javobgarlikka tortildi.

- Tahlil: Agar dastlabki yengil tan jarohati yetkazish va maishiy kamsitish davridayoq maxsus profilaktika chorasi (himoya orderi berish, rasmiy ogohlantirish, spirtli ichimlikdan davolashga yo'naltirish) qo'llanilganda, og'ir jinoyatning oldi olingan bo'lar edi.

Holat: "Y" mahallasida qaynota va kelin o'rtasida uy-joy talashi sababli nizo kelib chiqqan va qaynota keliniga nisbatan kuch ishlatib, yengil shikast yetkazgan. Profilaktika inspektori voqeadan xabar topgach, zudlik bilan MJtKning tegishli moddasi bilan bayonnoma tuzdi va jabrlanuvchi kelinga 30 kun muddatga "Himoya orderi" rasmiylashtirdi. Qaynotaga kelinga yaqinlashish va tazyiq o'tkazish taqiqlandi va u mahalla faollari yordamida nazoratga olindi.

- Tahlil: Maxsus profilaktik chora (Himoya orderi va nazorat) nizoning chuqurlashib, jinoiy tus olishini to'xtatdi.

Badanga yengil shikast yetkazish jinoyatlarining maxsus profilaktikasini tubdan yaxshilash uchun quyidagi choralarni ko'rish maqsadga muvofiq:

1. "Smart-profilaktika" tizimini joriy etish: Mahalla hududidagi oilaviy nizolar, ajrim yoqasidagi oilalar va ilgari huquqbuzarlik sodir etgan shaxslarning yagona elektron

bazasini yaratish. Bu tizim profilaktika inspektoriga qaysi xonadonga birinchi navbatda e'tibor qaratish kerakligini (risk darajasini) avtomatik ko'rsatib beradi.

2. Sud-tibbiy ekspertiza tizimini raqamlashtirish va soddalashtirish: Tan jarohati olgan shaxslarni ekspertizadan o'tkazish bo'yicha yo'llanmalarni to'liq elektron shaklga o'tkazish, inspektor va shifoxonalar o'rtasida tezkor ma'lumot almashinuvini yo'lga qo'yish lozim.

3. Himoya orderi mexanizmini kuchaytirish: Himoya orderi talablarini buzganlik uchun ma'muriy va jinoiy javobgarlik choralarini yanada qat'iylashtirish. Shuningdek, nizokashlarni majburiy ravishda psixologik korreksiya dasturlaridan o'tkazish tartibini joriy etish.

4. Mahalla faollari va "Xotin-qizlar faoli" bilan integratsiyani kuchaytirish: Yashirin (latent) maishiy zo'rovonliklarni aniqlash uchun haftalik "xonadonbay" so'rovnomalar o'tkazish va nizoli o'choqlarni profilaktika inspektoriga barvaqt yetkazish mexanizmini yaratish.

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, badanga yengil shikast yetkazish jinoyati o'z tabiatiga ko'ra yanada og'irroq jinoyatlarning "boshlanish nuqtasi" hisoblanadi. Profilaktika inspektorining maxsus profilaktik faoliyati faqatgina jazo qo'llashdan iborat bo'lmasdan, balki jinoyatni keltirib chiqaruvchi ijtimoiy-psixologik, maishiy va iqtisodiy sabablarni ildizi bilan bartaraf etishga qaratilmog'i lozim. Qonunchilikni takomillashtirish va zamonaviy raqamli texnologiyalarni profilaktika jarayoniga tatbiq etish orqali bu turdagi jinoyatchilik ko'rsatkichlarini keskin kamaytirishga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025 yil 3 yanvardagi «2025 yilda respublika mahallalarida xavfsiz muhitni yaratish va huquqbuzarliklarning barvaqt oldini olish tizimi samaradorligini yanada oshirish bo'yicha chora-tadbirlar to'g'risida»gi PQ-1-sonli qarori

2. Таштемиров А. А. и др. Хуқуқбузарлик содир этилишининг сабаблари ва шароитларини аниқлаш ва бартараф этиш фаолиятини такомиллаштириш йўналишлари //So 'ngi ilmiy tadqiqotlar nazariyasi. – 2023. – Т. 6. – №. 12. – С. 454-461.

3. Таштемиров А. А. и др. Вояга етмаганлар ўртасида хуқуқбузарликлар профилактикаси бўйича ички ишлар органларининг ҳамкорлиги //O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali. – 2023. – Т. 2. – №. 25. – С. 32-40.

4. Таштемиров А. А., Комилов А. М. Ў. Одам савдоси жиноятига қарши курашишни такомиллаштиришга оид айрим мулоҳазалар //Central Asian Journal of Multidisciplinary Research and Management Studies. – 2024. – Т. 1. – №. 7. – С. 135-138.

5. Tashtemirov A., Usmonova Y. Profilaktika inspektorining yashash manzillaridan uzoq muddatga ketgan shaxslar bo'yicha ishlash faoliyatini huquqiy ta'minlash //Наука и технология в современном мире. – 2024. – Т. 3. – №. 12. – С. 59-61.

6. Tashtemirov A., Baxtiyorov S. Profilaktika inspektorining jinoyat ishlar bo'yicha sudlar bilan hamkorligining o'ziga xos xususiyatlari //Общественные науки в

современном мире: теоретические и практические исследования. – 2024. – Т. 3. – №. Maxsus son 12. – С. 38-42.

7. Аминов Ш. Н., Мирсалихова Г. А. Ёшларда экстремизмга қарши иммунитетни шакллантириш йўналишлари //Innovation in the modern education system. – 2025. – Т. 6. – №. 49. – С. 215-225.

8. Tashtemirov A., Usmonova Y. Profilaktika inspektorining yashash manzillaridan uzoq muddatga ketgan yoshlar bilan ishlash faoliyatining o‘ziga xos xususiyatlari //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2024. – Т. 3. – №. 12. – С. 51-52.

9. Tashtemirov A., Usmonova Y. Profilaktika inspektorining yashash manzillaridan uzoq muddatga ketgan shaxslar bo‘yicha ishlash faoliyatini huquqiy ta‘minlash //Наука и технология в современном мире. – 2024. – Т. 3. – №. 12. – С. 59-61.

10. Аминов Ш. Н. Терроризм ва экстремизмнинг жамият барқарорлигига таҳдиди //Journal of innovations in scientific and educational research. – 2025. – Т. 8. – №. 2. – С. 15-22.

11. Аминов Ш. Н. Возникновение терроризма, а также факторы, его вызывающие //Международная конференция академических наук. – 2024. – Т. 3. – №. 10. – С. 167-173.

12. Мирзахмедов А. М., Аминов Ш. Н., Холматов Ф. М. Таълим сифати-ижтимоий тараққиёт омили //Academic research in educational sciences. – 2023. – Т. 5. – №. NUU Conference 2. – С. 424-432.

13. Холматов Ф. М., Аминов Ш. Н. Фарғона водийсида жадидлик: миллий маданият муаммолари //Academic research in educational sciences. – 2023. – Т. 5. – №. NUU Conference 2. – С. 848-856.

14. Асракулов М. М., Мирсалихова Г. А. Ички ишлар органлари тезкор-қидирув фаолиятининг вазифаларини ҳал этишда овоз ёзиш воситаларини қўллаш тартиби //Models and methods for increasing the efficiency of innovative research. – 2025. – Т. 4. – №. 44. – С. 268-276.

15. Таштемиров А. А. и др. Жамиятда фуқароларнинг ҳуқуқий онги ва маданиятини юксалтиришда иио профилактика инспекторларининг асосий вазифалари //Scientific approach to the modern education system. – 2025. – Т. 3. – №. 35. – С. 91-96.